

BOSNA-HERSEK’TE TÜRKÇE BASIN: MUALLİM**Sibel BAYRAM*****Öz**

Tarih boyunca Balkanlarda siyaset, din, millet, dil ve kimlik konularında karmaşa yaşanmış, dönem dönem yaşanan bu karmaşa Balkan coğrafyasındaki bireysel ve toplumsal kimliği etkilemiştir. Çatışmalar daha çok millet ve din ekseninde baş göstermiştir. Sürekli değişimin yaşandığı Bosna-Hersek’te Avusturya-Macaristan Dönemi kısa olmakla birlikte önemli bir iz bırakmıştır. Boşnakların hazırlıksız yakalandıkları bu dönem, şaşkınlık duydukları, bir süre boşluk yaşadıkları bir dönemdir. Uzun yüzyıllar boyunca Osmanlı hâkimiyetinin görüldüğü bu topraklarda, 1878 yılında Berlin Antlaşması’nın imzalanmasıyla Osmanlı’nın Balkanlardaki hâkimiyeti sona ermiştir. Boşnak/Müslümanlar, şaşkınlıkla karşıladıkları Avusturya-Macaristan Dönemi için farklı formüller bulmaya çalışmışlardır. Bu formüllerden biri de basın olmuştur. Arap harfleriyle yayımlanan Boşnakça metinlerin, aslında Avusturya-Macaristan Dönemi’nde Boşnak kimliğini korumak, halka toplumsal bilinci aşılamak için birer araç olarak kullanıldığı görülür.

Avusturya-Macaristan Dönemi’nde kimlik bilincini aşılama önemli rol oynayan Muallim gazetesi Hacı Mehmed Cemaledin Čaušević’in isteği üzerine Cemiyet-i İlmîye’nin kurul toplantısında görüşülmüş ve basılmaya başlanmıştır. Derneğin sözcülüğünü yapan Muallim gazetesinin, özellikle imamların, muallimlerin ihtiyaçlarını karşılamak, dönemin eğitim problemlerini anlatmak ve en önemlisi dinî eğitim vermek için yola çıktığı her sayıda belirtilmiştir. Yaklaşık üç yıl yayımlanan Muallim, daha sonra Misbah gazetesi ile birleşerek Yeni Misbah adıyla basılmaya devam etmiştir. Boşnakça metinler ağırlıklı olmakla beraber gazetede yer alan Türkçe metinler dönemin fikri yapısını algılanmasında önemli belgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Alhamiyado edebiyatı -Arap harfleriyle yaratılan Boşnakça edebiyat- döneminde varlık gösteren Muallim gazetesinde bulunan tüm Türkçe metinleri çalışmamızda yayımlayarak dönemin kültürel, fikrî değişimini göstermeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Alhamiyado, Muallim, Cemiyet-i İlmîye, Bosančica.

TURKISH PRESS IN BOSNIA AND HERZGOVINA: MUALLIM**Abstract**

Historically, there has been a chaos in the fields of Balkan politics, religion, nationality, language and identity and this chaos from time to time affected the individual and collective identity in this geography. The conflict in the Balkans happened about notions of nationality and religion. It has had perpetual change in this lands and one of the this changes was The Austro-Hungarian era in Bosnia and Herzegovina. It is a period which Bosnians are blindsided, feel the surprise and live in space for a while. For long centuries, these lands have seen the Ottoman dominance, Ottoman dominance in the

* Yrd. Doç. Dr.; Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibelbayram02@hotmail.com.

Balkans ended with the Agreement on Berlin in 1878. Bosnian/Muslims try to find a way for this new era they are blindsided. One of the recipe is to broadcast Bosnian using the Arabic scripts. Press with Arabic scripts virtually have used as facility to instill the social consciousness, to protect the Bosnian identity in the Austro-Hungarian era.

In the Austro-Hungarian era, Muallim journal which figured to instill the identity consciousness was discussed in the assembly meeting of Cemiyet-i Ilmiye (Religious Scholars' Association) and began to be pressed at the request of Haji Mehmed Cemalettun Ćaušević. It was explained that Muallim, represented of Association, especially provides imams and masters, to commentate the educational problems of the period and the most important to supply the religion education in the each volume. Muallim is published about three years. Then, it proceeds to press named New Misbah integrating with the Misbah journal. We encounter Turkish texts and mainly Bosnian texts which figure in the journal as important documents to perceive the mental construction of the period. In our study, we aimed to suggest cultural and mental change of the period publishing the Turkish texts in our study which has occurred Muallim journal which is admirable of Alhamiyado Literature- Bosnian literature written with Arabic letters.

Keywords: Alhamiyado, Muallim, Cemiyet-i Ilmiyye, Bosančica.

Giriş

Bosna-Hersek topraklarında Osmanlı Dönemi'nden önce Bosna Kiril alfabesi denilen alfabe yaygın olarak kullanıldı. Daha sonra Ćiro Truhelka adlı Hırvat tarihçi tarafından bu alfabe için "Bosančica" terimi kullanılmıştır. Boşnak geleneğinde "kadın yazısı" olarak adlandırılan Boşnak Kiril alfabesini Orta Çağ'da Bosnalı ban ve kralların yanı sıra Bosna Kilisesi mensupları, Ortodokslar ve Katolikler daha sonra da Bosnalı Müslümanlardan oluşan feodal soylular kullanmışlardır. Boşnak Kiril alfabesi ile yazılmış en eski belgenin Ban Kulin'in 1189 yılında Ragusa Prensi Krvaş'a yazdığı mektup olduğu düşünülmektedir.

Osmanlının bu toprakları fethetmesinden sonra Bosnalı Müslümanlar, bu alfabe yerine Arap harflerini kullanmaya başladılar. Tüm Müslümanların ibadette kullandıkları temel ve tek dille alfabe olan Arapça, İslam dünyası genelinde mekteplerde (ilkokullarda) zorunlu olarak okutuldu. Tarih boyunca İslam'ı kabul eden milletlerin hemen hepsi yazıda kendi dillerini kullanmış, aynı zamanda Arap alfabesini de kendi dillerinin fonetik yapısına uydurmuşlardır. Bosnalılar da Arap alfabesini kendi dillerine uyarlamışlardır.

Arap harflerinin kullanımı, Boşnak edebiyatı açısından yeni bir dönem başlattı. Bir yandan Arap harfleriyle Boşnakça metinler yazılırken diğer taraftan da Arapça, Türkçe, Farsça yaygınlaştı. Çünkü Doğu dillerinde yazmak Boşnak şairler, yazarlar arasında prestij olarak görülüyordu. Bu durum eğitim-öğretim dilini de etkiledi: "Bosna-Hersek'in Avusturya-

Macaristan tarafından işgal edildiği yıl (1878), bu eyalette 434 ilkokul, 43 medrese, 12 sanat okulu ve birçok lise, askeri idadi, öğretmen okulu bulunmaktaydı. Çoğu İslam toplumu tarafından yönetilen bu okullarda öğrenim Türkçe ve Arapça olarak yapılırdı. Bu durum bölgenin diğer halklarından farklı bir dil ve edebiyatın oluşması için zemin oluşturur” (Daşcıoğlu, 2006, s. 66). Bu dönemde kültür sanat Osmanlı'nın etkisiyle gelişmiş olup Arapça bilim dili, Farsça sanat, Türkçe ise geniş kitlelere ulaşmak için kullanılmıştır. Boşnaklar, Doğu dilleriyle birlikte Doğu edebiyatlarına, kültürlerine yakınlaşmaya başlamışlardır. “Fehim Nametak, 1989 yılında yayımladığı kitabında Türkçe yazan 116 Bosna-Hersekli şairden söz etmektedir” (Kaya, 1997, s. 18).

Boşnak edebiyatı dört döneme ayrılmaktadır. Osmanlı Dönemi, Avusturya-Macaristan Dönemi, Yugoslavya Krallığı Dönemi ve Yeni Yugoslavya Dönemi'dir. Osmanlı Dönemi de iki döneme ayrılmakta olup bu dönemin en önemli özelliği Doğu dillerinden oluşturulan edebiyatın yanı sıra Arap harfleriyle yazılan “Alhamiyado” edebiyatıdır. Arap, Fars, Türk edebiyatlarının kuvvetli tesiri altında yaratılan bu edebiyat, oldukça uzun bir sürede oluşmuştur. Bu edebiyat 17. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyıla kadar örnekler vermiştir. Alhamiyado edebiyatında kullanılan dil halk dilidir. Türkçe eğitim görmüş bu şair ve yazarlar halk dilindeki söyleyişleri Doğu edebiyatlarındaki biçimlerle birleştirmeye kaynaştırmaya çalışmışlardır. Özellikle Boşnakların kendi dilinde yazmaları gerektiği ifade edilip Boşnakça vurgusu yapılır. Ancak kaynak olarak Doğu edebiyatı örnek alınmaya devam edilir. 1878-1918 yılları arasında yayımlanan gazetelerde ana dilde eğitimin öneminden bahsedilir. 1908-1910 yılları arasında yayımlanan Tarik gazetesinin ilk sayısındaki baş yazısında da “Sevgili Kardeşler” (Draga Braćo) diye okura seslenildiği bir Boşnak çocuğun önce kendi dilini iyi bilmesi, dini bilgileri kendi dilinde öğrendikten sonra Türkçe, Arapça dillerini öğrenmesi gerektiği belirtilir (Tarik, I/1908, s. I, 2).

Ana dilin vurgulanmasında dönemin milliyetçi düşüncelerinin etkili olduğu görülür.

Bu millî uyanışın sekiz temel kaynağı vardı: (1) 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkan ülkelerinde ticaret ve imalat ile uğraşan bir burjuva sınıfının ortaya çıkması. (2) Toprak beylerinin (özel çiftlik sahipleri) Osmanlı merkezi yönetimi karşısında güçlenmesi. (3) Zengin aile çocuklarının Batı Avrupa üniversitelerinde eğitim görüp milliyetçi ve liberal düşüncelerle tanışmaları. (4) Fransız Devrimi'nin ve ardından Napolyon'un Balkanlar'a milliyetçi ve liberal düşünceleri sokup yayması. (5) 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Balkan köylülerinin yoksullaşması ve

bundan dolayı Osmanlı yönetimine tepki gösterip kendi ulus-devletlerini kurmak için mücadeleye girişmeleri. (6) Balkan kiliselerinin ve din adamlarının milliyetçiliği desteklemeleri, yaymaları ve ayrılıkçı hareketlere destek vermeleri. (7) Osmanlı merkezi yönetiminin Balkanlar üzerindeki otoritesini yitirmesi ve böylece bölgede bir otorite boşluğunun ortaya çıkması. (8) Avrupalı büyük güçlerin Balkanlar'a hakim olmaya çalışmaları ve bu amaçla bölgedeki milliyetçi-ayrılıkçı grupları desteklemeleri (Sancaktar, 2011, s. 31-32).

1. Muallim Gazetesinin Künyesi

Arap harfleriyle yayımlanan önemli gazetelerden biri de Muallim'dir. Muallim, Boşnakça, Arapça ve Türkçe metinleri içermektedir. Bununla birlikte Tarik gazetesinde olduğu gibi Boşnakça ön plandadır ve Boşnak kimliği sık sık vurgulanmıştır. Mevludin Dizdarević, Muallim gazetesinin Bosna'da ilk gazete olmadığını, ayrıca kendi zamanında çıkan en uzun gazete de olmadığını ama özel bir yere sahip olduğunu ifade eder. Muallim, entelektüel camiada yer altındaki bir nehir gibi aktığını zaman zaman öldüğünü zaman zaman da dirildiğini belirtir. Buna da Muallim'in yerine benzer Yeni Misbah'ın çıktığını, sonrasında da 1990-1998 yıllarında benzer formda olan El Hidaja dergisinin çıktığını söyleyerek bu düşüncesini destekler (Dizdarević, 2010, s. 31).

Muallim başlangıçta Boşnaklar'ın Reisuüleması Hacı Mehmed Cemaleddun Čaušević'e bağlıdır. Hacı Mehmed Cemaleddun Čaušević, Tarik gazetesinin de başyazarıdır. Kendisi, reformist çalışmalarda bulunmuş özellikle ana dilde eğitimi savunmuştur. Tarik kapandıktan altı ay sonra Muallim yayımlanmaya başlar. Gazete, Ekim 1910 yılında yayın hayatına başlayıp Haziran 1913 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Cemiyet-i İlmiyye (Džemijjeti-ilmijju) 4 Ağustos'taki ilk yıllık kurul toplantılarında Muallim adıyla bir yayın çıkarma kararı alırlar. "Tako je već na Prvoj redovnoj godišnjoj Skupštini, održanoj 4. augusta 1910. godine, zaključeno da se pokrene javno glasilo Društva pod nazivom Mualim" (Hasanović, 2010, s. 108).

Gazete, Müslüman-Muallim-İmamlar Derneğinin (Muslimansko-mualimsko-imamskog društva) yayın organı olarak çıktı. 1910-1913 yılları arasında ayda bir kez olmak üzere yayımlandı. Gazete Boşnakça ve Türkçe metinleri kapsamakta olup Arap ve Latin alfabesiyle Saraybosna'da çıktı. Gazete, ilk yıl, Ekim 1910-Eylül 1911; İkinci yıl, Ekim 1911-Eylül 1912; üçüncü yıl ise 1 Eylül-Haziran 1913 tarihleri arasında yayımlanıp başyazarı Zenicalı Muallim Muhamed Seid Serdarević'tir. Matbaa Islamska štamparija (Hasanović, 2010, s. 109). Gazete on

altı sayfadan oluşup bazen iki sayı birden çıkmıştır. 1914 yılından sonra Misbah ile birleşerek Yeni Misbah adını almıştır.

Gazetenin başında gazetenin edebi, ilmi, dini bir yayın olduğu, gazetenin sahibinin Bosna-Hersek Muallim ve İlmîyye Cemiyeti (Bosne ve Herseg muallimin ve eimme islamijje džemijjeti) olduğunu, yıllık abonelik ücretinin öğrenciler için 3 Krun, diğer vatandaşlar için 4 Krun, yurt dışındakiler için ise 6 Krun olduğu belirtilmektedir.

2. Muallim Gazetesinin İçeriği

Muallim gazetesinin ilk sayfadaki tanıtım yazısından sonra Arz-ı Maksad başlığıyla Türkçe metin bulunmaktadır.

2.1. Arz-ı Maksad

Buradaki kârîin-i kirâmımıza malûm olduğu üzere iki sene mukaddem Bosna ve Hersek İslâm mekâtib-i ibtidâiyye-i cedîde muallimleri hâl-i sefâlet-i iştimâllerine bir çâre bakmak pek dún bir derecede hâl-i tezebzübde bulunan vaziyet-i hukûkiyye ve mevki-i ictimâiyyelerini tahkîm eylemek ve haklarında revâ görülen intizâmsızlıkları bertaraf etmek ve mümkün mertebe bunlara nihâyet vermek hülâsa maddî ve manevî terakkîyatlarını temîn etmek için el birliğiyle çalışmak lüzûmu herkes tarafından tasdik edilmesi üzerine ittihâd fikri bir heyet-i müttefike ihdâs etmek emeli uyanıp gazeteler vâsıtasıyla tervîc olunmaya başlandı.

Bunu müteâkip fikr-i memdûh-ı mezkûru sâha-i husûle çıkarmak emeliyle gayyûr ve faâl genç muallimlerimizden beş altı zât sarâyda toplanıp muallimîn cemiyetini teşkil ve bu tâifenin husûsat-ı mühimme ve ihtiyâcât-ı umûmiyyesi hakkında istişâre, mukadderâtı ellerinde bulunup ufk-ı semâlarını açıkladırıp bulutlandırılara karşı metâlibâtını tayîn ve Bosna ve Hersek unsur-ı İslâmiyyesi için pek mühim ve müfid olan bazı mevâdı müzâkere eylemek üzere umûmî bir kongrenin ictimâi için lâzım gelen tedârikâtı, kongre mukaddemâtını tehyie ettiler. Kongre programı nukât-i âtiyeden ibâret idi.

1. Encümen-i muvakkatın (ki mezkûr zevât-ı kirâmdan ibaret idi.) Şimdiye kadar ki muâmelâtının lâyhası

2. Meclis-i umûmî (kongre)nin idâresini deruhde edecek encümenin intihâbı

3. İslâm mekâtib-i ibtidâiyyesinin maslahât-ı hâl ve zamâna mutabık bir sûrette ıslâhı

4. Muallimînin ilm ü vukûf nokta-i nazarından terakkî edebilmeleri ve gelecekte muallimlik vazîfe-i aliyyesini deruhde edecek zevâtın bu behremend olmaları lâzım olan fûnûnun hangileri idüğü ve seviyye-i irfânlarının ne derecede bulunması lâzım geldiğinin tayîni

5. Muallimînin hukûk ve vezâifinin tedkîki
6. “İttihâd-ı muallimin” cemiyet nizâmnâmesinin tertibi
7. Muallimînin ihtiyâcât-ı mâddiyyelerinin ıslâhı ve bunlar için hakk-ı tekâüdün ihdâsı
8. İttihâd-ı muallimîn için dâ’imî bir meclis-i idârenin intihâbı
9. Mülâhazât ve mütâlaât-ı sâire.

5 Eylül 1908 inikâd eden bu kongrede İslâm mekâtib-i ibtidâiyye muallimlerine, mekâtib-i ibtidâiyye-i umûmiyye dîn muallimleri ile eimme-i mesâcid ve cevâmi dahi iltihâk ve derdest teşkil olan cemiyet, muallimîn-i mezkûreye maksûr olmayıp belki bunlara da teşmîl edilmesi teklîfi, alkışlarla kabul olundu kongre mukaddemâtını tehyie eden zevât-ı muhtereme tarafından tertîb edilen cemiyet nizâmnâmesi kongrenin hâdde-i tedkîkenden geçerek cüzi tadîlât ile kabul olunduktan sonra berâ-yı tasdîk-i hükûmete takdîm ile cemiyetinin teşekkülü için lâzım gelen müsade-i resmîyye istihsâli hakkında teşebbüs edilmesine karar verildi. Cemiyetin teşekkül-i katiyyesine -ki hükûmet tarafından müsâade-i resmîyye ısdâr olununcaya- kadar lâzım gelen umûru tesviye, kongre mukarrerâtını hayyiz-i husûle îsâl eylemek üzere cemiyetin müessisleri add olunan zevât, cemiyetin muvakkat (çünkü cemiyet katiyyen teşekkül etmezden dâimi heyet-i idâresi intihâb olunamayacağı sâbit oldu) heyet-i idâresine intihâb olundular.

Ertesi -sene zîrâ cem’iyyetin teşekkülü müsâadesi ve nizâmnâmesinin tasdîki, bir sene sürdü ki sene-i sâbıkada cemiyetin teessüs-i katiisi husûle gelerek umûmî kongre, akd-i ictimâ etti ve cemiyetin dâimî heyet-i idâresi ve kontrol encümeni azâsı intihâb olundu. Cemiyet nizâmnâmesinin 39. maddesi mücibince cemiyet azâsının meclis-i umûmîsi her sene akd-i ictimâ etmeye mecbûr olduğundan sene-i câriyye mâh-ı ağustosunun 4. günü merkez vilâyetimiz ve cemiyetimizin cülûsgâhı olan sarây şehrinde ictimâ’ vâki’ oldu. Bu meclisin taht-ı müzâkereye aldığı mevâddan ve mukarrerât-ı mühimmesinden birisi, belki ehemmiyyetçe birincisi cemiyet cerîdesinin neşri idi. Müderrisîn-i kirâmımız dahi cemiyetimize duhûlu ve heyet-i müttefikimize iltihâkı teklîfi kemâl-ı meserretle kabûl edilmesi husûsu da meclis-i mezkûrun cümle mukarrerâtındandır. Bunun içindir ki cemiyetimizin nâm-ı resmîsi Bosna ve Hersek Muallimîn ve Eimme-i İslâmiyye Cemiyeti ise de Bosna ve Hersek Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye nâmı belki daha muvâfıktır.

Muallim nâmıyla cerîdenin neşri ve ittihâz edeceği mesleğe gelince bu cemiyetin müravvic-i efkârı olup muallimîn ve eimme ve hutebâ ve vüâzımızın ve daha kısa ta’bîr ile bi’l-cümle destâr bendânemizin dâire-i m’lûmâtlarını tevsie, efkârlarını tenvîre vâsıta, vezâif-i

resmiyeleri olan ta'lim-i dîn, imamet ve vaaz gibi menâsıb-ı dîniyyeyi kemâyenbagî îfâya kesb-i iktidâr etmeye ve umûm unsur-ı İslâmiyyemizin her türlü terakkiyâtları hakkında irşâdât-ı hasene ve ihtârât-ı lâzimedede bulunmak üzere bir mürşid demektir. Hülâsa mualimîn-i mürebbî ve ittibâ-ı ahlâkiyye mesned-i âlisine yükseltmeye ve bütün vatandaş müslümânlarının gözlerini açmaya say ve gayret eyleyecektir.

Bundan görülüyor ki cerîdemizin mündericâtını cemiyyetimizin umûr-ı dâhiliyye ve hususât-ı sâire-i mühimmesinden başka dinî, fennî, edebî, tezhîbî makâlat teşkil edecektir. Bundan mâadâ mümkün olduğu kadar bütün kürr-e arzındaki ihvân-ı diniyyemizin ve husûsân Rusya, Mısır ve Hindistân müslümânlarının ve bâ-husûs hâmil-i hilâfet mu'azzama-i İslâmiyye olan devlet-i aliyye-i Osmâniyyenin zir-i cenâhında yaşayan ve numûne-i imtisâlimiz olmak üzere telakkî etmekte olduğumuz Osmânlı dîn kardâşlarımızın ahvâl-i medîneleri hakkında malûmât edinmek her türlü terakkiyâtları ve husûsuyla ulûm ve maarif sahrâsındaki amâl ve teşebbüsâtlarını takîp ve o yoldaki malûmâtımızı pîş-i enzâr-ı kârînimize arz etmek cerîdemizin mühim bildiği vecâibinden biri olacaktır. Bunun içindir ki memâlik-i mezkûre-i İslâmiyyedeki ihvân-ı dîniyyemizin neşr etmekte olduğu cerâid ve mücellâtın hasbel-uhuvvetül-dîniyye ashâb-ı cerâid beyninde cârî olan mübâdele-i muâmele-i hasenesine tenezzül ederek cerîdemizin idâresine irsâl etmeye dirîg buyurmayacakları hakkındaki itimâdımız ber-kemâldir. Biz de sâhiblerinin mahsûl-ı kalem irfânları olan makâlât-ı müfideyi bil-tercûme-i nakl ile cerîdemizin sûtûn-ı sahâifini tezyîn etmeye gayret edeceğiz.

Cerîdemizin deruhde ettiği vazife 'âlî ve mukaddes olduğu kadar müşkîl, meşakkatli ve hüsn-i îfâsı müte'assirdir. Mamâfih avn-i Bâriye istinâden ashâb-ı himmetin, erbâb-ı ilm ü kalemimizin memûl olan muâvenetiyle deruhde edilen vazîfenin îfâ olunabileceğinden eminiz.

Kariîn-i kirâm! Cem'iyyetimizin bu seneki ictimâında neşrine karâr verdiği cerîdenin ilk nüshası işte cânib-i âlînize takdîme ictisâr ettiğimiz bu nüshadır. Nâşirlerinin hüsn-i niyyetlerini ve maksad-ı ûlvî ve mukaddeslerini nazar-ı itibâra alarak mecmûamızı her türlü nevakıs ü uyûb ile beraber hüsn-i kabul buyuracağınızı ve elinizden geldiği kadar gerek mâddî ve gerek manevî her türlü muâvenâtınızı dirîg buyurmayacağınızı ümîd ederiz. Zaten hamiyyet-i dîniyye ve gayret-i İslâmiyyeniz bunu iktizâ eder.

Bu makâle-i iftitâhiyemize hatime vermezden evvel bir söz dahi söylemek isteriz. Mecmûamız -görüleceği gibi- kongrenin kararına tevfikân ahâlî-yi mahalliye lisânıyla, zebân-ı mâderzadımız ile ve Arap -daha doğrusu İslâm- hattı ile intişâr edecektir. Çünkü başka bir lisân

ile intişâr ederse fâide-i matlûba hâsıl olamaz. Arap hurûfunu Lâtîn hurûfuna tercihimiz ise Arap hattı diyanet-i mukaddese-i İslâmiyyemizin hatt-ı resmiyyesi olmaktan başka sâir memâlik-i fasîha-i İslâmiyyedeki ihvân-ı dinimizin isti'mâl ettiği hattı hemân be-tekmîl-i akvâm-ı İslâmiyyenin hatt-ı müştereki olması ve bizim emelimiz ise ŝu din kardaŝlarımızla daha bir râbıta-i diniyye kazanmaktır.

Lâtîn ve Kiril hurûfunun âŝıkı olup müdâfi'i ve propogatoru kesilenlerin cemiyetimiz meclis-i kebîrinin bu karâr-ı musîbine yağdırdıkları itirâzlara uydurdukları vâhi safsatalarına söyledikleri mutantan sözlerine hiç kulak asmıyoruz vesselâm.

Sarâybosna 10 Şevval El Mükerrrem 1328 Muallim idaresi (Muallim,1910, s.1-2).

Giriŝteki bu Türkçe metinden sonra "Okurlarımıza (Naŝim Ćitateljima)" baŝlığındaki bölüm gelmektedir. Muallim gazetesinin muallimler, imamlar, ilk eğitim ve Bosna-Hersek'teki Müslümanların dinî eğitimi için gerekli olduğunu, Allah'ın izniyle bu hizmeti baŝlattıklarını, bu kararı derneklerinin kurul kararı ile aldıklarını ifade eder. Derneklerinin toplumdaki gelişmelerin önünde olmaları gerektiğini ve kendi üyelerinin de toplumda neler olup bittiğinden haberdar olmalarının önemli olduğunu, anlatır. Özellikle toplumda en değersiz görülenlerin muallimler ve imamların olduğunu oysa çok önemli görevler üstlendiklerini, hak ettikleri değerleri görmeleri gerektiğini Muallim'in amaçlarından bir tanesinin de muallimlere, imamlara destek olmak olduğu belirtilir. Onların maddi yönden sıkıntılar çektiklerini geçim sıkıntıları olduğunu, hâlbuki çocukların ilk eğitimcilerinin muallimler olduğu ifade edilir:

Derginin özellikle muallim ve imamların ihtiyaç duyduğu, başta din bilimleri ve eğitim bilim olmak üzere tüm bilim dalları hakkında makaleler yayınlayacağını hatırlatmak isteriz. Bunun dışında mektep ve medreselerde okutulması gerekenler, vaazlarda konuşulması gereken konular hakkındaki tartışmaların yanında iyi vaazları bir bütün halinde yayınlayacaktır. Dergimizde öğretici ve eğitici muhtevaya ve yapıya sahip konuları ele alacağız. Bunun yanı sıra okurlarımıza İslam Dünyası'nın diğer bölgelerindeki Müslüman kardeşlerimizin eğitim alanındaki çalışmalarını tanıtacağız. Dergimizde yeni basılmış olan Boşnakça, Türkçe veya Arapça kitapları tanıtacak ve hakkımızda faydalı olduğunu düşündüğümüz tüm konuları özetleyeceğiz (Muallim, I/1910, s. 1-2, 9).

Kadınların eğitime de vurgu yapan gazete, kadınların modern eğitim sisteminde eğitim görmelerini ve kendilerine uygun işler yaparak çalışma hayatında rol almaları gerektiği yazılır. Bu konuda özellikle Cemaleddun Ćauŝević'in fikirleri önemlidir. Ayrıca ana dil

eğitiminin önemine değinen gazete Boşnakça dilinde dinî eğitimin verilmesini ister. Ancak Boşnakçada yeterli sayıda dinî kitap olmadığını, diğer ilimlerin de eksik öğretildiğini belirtir. Muallim'in görevinin her yere Arap alfabesini götürmek olduğunu, herkese Arap alfabesini öğreterek bu alfabede ilmin öğrenilebileceğini göstermektedir. Aslında bu davranış, dönemin Latin ve Kiril alfabesine bir tepkidir. Ortodoks ve Katolik dünyasının alfabelerinin yanında Müslüman dünyasının alfabesinin de onlarla aynı seviyede olduğunu kanıtlamak amacıyla bilinçli bir düşüncedir. Çünkü Arap alfabesi, aynı zamanda bir kimliğin de temsilcisi olarak görülüyordu. Bu yüzden gazete yazılarında sade bir dil kullanmış ve geniş kitlelere ulaşmak için gayret etmiştir.

Gazetede önemli yer tutan konuların başında eğitim gelir. Dini eğitimin verilmesindeki aksaklıklar anlatılır. Özellikle mektep müfredatının yenilenmesini, ders kitaplarındaki sorunların giderilmesi yolunda çözümler gösterilir. Boşnakça yazılı ders kitaplarının okutulmasının öneminden bahsedilir. Giriş metninden sonra gazetede "Din" başlığını görmekteyiz. Din kavramını açıklar.

"Yetiştirme" başlıklı yazıda ise dinî ilimlerin yanında müsbet ilimlerin de öğretilmesi gerektiği belirtilir. Gazete, kültür kavramını açıklayarak devam eder. Kültürün yüzeysel popüler olmadığını, özellikle kültürün yanlış algılandığını yanlış kültürleşmenin Boşnaklar arasında yaygınlaştığını belirtir. Bununla birlikte Avrupadaki faydalı akımların benimsenmesi gerektiğini onları benimsemeden ilerlemenin olamayacağı vurgusu da yapılır. Özellikle öğrencilere eğitim vermek amacıyla yola çıktıklarını belirten gazete noktalama işaretlerinin kullanımını da gösterilir. Dokuz noktalama işaretinin nerde, nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili bilgiler verilir. Kendi derneklerinin yakındaki çalışma programından ve yeni üyelerinden bahseder. Derneklerine yapılan bağışların miktarını ve kimler tarafından yapıldığı hakkında da bilgi verilir.

Gazetede önemli konulardan birisi göçtür. Osmanlının çekilmesinden sonra "Müslüman olmayan bir idare altında yaşama problemi gelmektedir. Bu sorun işgalin ilk yıllarından itibaren pek çok Müslümanın Osmanlı topraklarına göç etmesine neden olmuştur. Müslümanların bölgeden göç etmelerini tetikleyen 1881 yılında çıkarılan askerlik yasasıdır. Müslümanların Avusturya-Macaristan ordusuna alınmasını neden olan bu yasa özellikle Doğu Hersek bölgesinde Müslümanlar arasında geniş çaplı bir isyanın çıkmasını tetiklemiştir. Müslümanların Hristiyan idare altında askerlik yapmasına dair müftülerden fetva alınması durumu biraz

yumuşatmışsa da bu ve benzeri konular Müslüman nüfus arasında göç konusunun sürekli gündemde olmasını tetiklemiştir” (Furat, 2013, s. 21). Gazetede “Göçmenin Şiiri” adlı göç konusunu işleyen M. Şemsudin’in şiiri yer alır. Göçe karşı çıkmıştır. “Göçe karşı çıkan her alime ‘Almancı’, paralı asker ve din haini damgası vurulmuştur, bugün göçe karşı çıkan alimlerin ve diğer insanların ne Almancı ne de din haini olmadıkları, aslında kendi milletlerinin gerçek dostu oldukları bellidir” (Muallim, III/1913, s. 7, 104).

Gazetede ayrıca birkaç edebî metin de bulunmaktadır. “Kendi, Güzel Anıt ve Nur” adlı şiirler yer alır. Şiirler, M. Şemsudin’e aittir. Muallim gazetesindeki ikinci Türkçe metin ise Ocak 1911 tarihindeki dördüncü sayısında karşımıza çıkmaktadır:

Muallim ayda bir defa çıkar. Dinî, fennî, edebî mecmûa-i İslâmiyedir.

Sâhib ve nâşiri Bosna ve Hersek Muallimîn ve Eimme-i İslâmiyye Cem’iyyeti müdür-i mesulü

Serdâraviç Mehmed Sa‘id 1329 Ocak 1911

Sad: Bankaların tesîsi ve evkâf ve maârifimiz idâresinin istidânesine dâir.

Çoktanberi alel-husûs âlem-i İslâm ilcâât-ı zarûret sevkiyle garblılarla Avrupa âlemiyle münâsebâtta bulunmaya başlayalıdan beri hayât-ı şahsiyye-i insâniyyenin mâbel-kıvâmı olan ekl ü şurb vesâire gibi âlem-i ticârette zarûriyât adâdine dâhil olan bankaların tesis cevâzı meselesi ukalâ beyninde zemîn-i müsâhabât ve belki münâkaşât, ashâb-ı cerâ’id beyninde mevzu-ı bahs teşkîl ediyordu ve hâlâ da ediyor.

Biz bu meselenin gavâmızını izhâra kalkışmak, tahlîliyle uğraşmak, tarafdarânı ile muârizlarının edillesini serd etmek niyetinde değiliz. Yalnız hayât-ı ictimâiyyemize pek taalluku bulunan bu meseleyi İstanbul vesâire mecellât ve ceraid-i hâl olunmuş gibi telakkî etmekte olduklarını pîş-i enzârî kârîîn-i kirâmımıza arz etmek isteriz. Dersâadette münteşir ve ulemâ tarafından idâre edilen teâraf-i müslimîn gazete-i muteberesinin 8 Zilkaade 328 târîhli ve 21 numaralı nüshasında İslâm Bankası unvânı altında şu satırları okuyoruz, ‘âlem-i İslâm’da müessesât-ı mâliye ve iktisâdiyyenin fikdânı terakkî ve teâliyeye ne derecelerde mâni olduğu şu istikrâz meselesinden (yani devlet-i aliyye-i Osmâniyyenin akd edilinceye kadar bin belâlara uğradığı malûm istikrâz meselesinden) cereyân eden vukûât ile artık hepimizin nazarında kesb-i vüzûh etmiştir. Bu noksânı nazar-ı dikkate alan Bosna İslâmları İslâm Bankası nâmıyla kendi

aralarında bir banka tesîs ve güşâdına karâr vererek böyle bir müesese vücûda getirilmesi için cevâz-ı şerî mevcûd olup olmadığı makâm-ı meşîhat-ı ulyâdan istifsâr etmişlerdir.

Makâm-ı meşîhat suâl-i vâkı dâ'ire-i celîle-i fetvâya havâle eylemesi üzerine fetvâhâne-i âliden 28 Şevvâl 328 tarihiyle âfideki müzekkere tahrîr edilmiştir: Fevâid ve muhasenât-ı kesîre temîn eyleyeceği ledel-müzakere tebeyyün eylediği cihetle Bosna'da bir İslâm Bankası tesîsinin cevâz-ı şerîye mukârin olup olmadığı istiftâsını muntazammın 10 Şevvâl 328 târihiyle müverrih ve Fahreddin Demîrûvik imzâsıyla mümza olarak makâm-ı celîl-i fetvâ-penahîlerine bil-vürûd beyân-ı muktezâ-yı şerîsi zımnında fetvâhâneye havâle buyurulan ariza-i mütâlaâ edildi. Malûm-ı âlî-yi şeyhülislâmı olduğu üzere mezkûr bankaya tevdi ve ikrâz ve idâne ve tebdîl veya sûr-ı sâire ile bırakılan ve alınan mebâliğ husûsunda mesâil-i şerîyesine tevfiğ-i muâmele bulunduğu ve ez-cümle idâne ve istidâne hâsıl olacak nemâ elzâm-ı rabîh yanî fukahâ-yı kirâmın beyân buyurdıkları tarafın birisiyle devr-i şerî icrâ edildiği takdirde meşrû ve helâl olur.”

Teârûf-i müslimîn “ilâve-i makâl olarak diyor ki:” bugün ‘âlem-i ticârette örf ve teâmül şeklini alan ribâ ve banka muâmelâtı henüz ticâret âleminde hatve-endâz olan Müslümânları da kendi kavâidine riâyete mecbûr ettiği herkesin malûmudur çünkü zamânımızda ticâret fevkalâde terakkî ettiği bunda merî olan usûl ve muâmelât büsbütün tevhd edilmiştir. Bugün bir müslümân tüccârı ribâ irtikâb etmedikçe kâbil değil ahz u itâ edemez, büyük bir ticârete girişemez. Bu zarûret her müslümânın nazarında kesb-i vuzûh etmişse de şimdiye kadar ulemâ-yı kirâmın daha doğrusu makâm-ı meşîhatın bu meseleye karşı sükûtu ihtiyâr eylemeleri müslümânların serbestçe âlem-i ticârete atılmalarına bir mâniâ teşkil ediyordu. İşte bu dakayık düşünen ve hakikât-i meşrûtiyet şeyhülislâmı demeye lâayık olan Musa Kâzım Efendi Hazretleri bu mühim meseleyi ihmâl etmeyerek bankaların tesîsi mukârin-i cevâz-ı şerî olduğunu bâlâda derc eylediğimiz fetvâ ile bil-beyân bu mâniayı izâle ve bertaraf eylemiştir.”

Dersâadette çıkan muteber “Sırât-ı Müstâkîm” ile Bağçesarây – Kırım'da münteşir-muhterem –Tercümân- bu fetvâya mühim fetvâ diyorlar. Muhterem “Tercümân” fetvâyı nakl münâsebetiyle böyle idâne-i kelâm ediyor: Zamanımızda ticâretin en büyük vâsıtası; dünyânın bir cihetinden diğer cihetine kadar bilâhavf akçe yollamak ya celb etmek, ufak-büyük ticâret ve iş için sermâye tedârik etmek, en büyük fabrikaları, şirketleri tesîsi ve hatta uzun uzadıya demir yolları inşâ etmek için bankaların vücûduna hâcet vardır. Bankalar umûmî hazinelerdir, umûmî dellâl, komisyoncu, emâneti ve gayrı ve gayrıdır.

Medeniyet ve mu‘teşet-i hazırânın muharriki olan bu tesîsât-ı mâlîyeye zamân ve dünyâdan az haberli müslümânların kuş gözü ile baktıkları mâlûmdur sebebi kâr ve ticâretten ve akçeden nefret değildir. Ancak fâiz ve ribâ harâmdır, kâidesinin tatbîkindeki ‘aczleridir. Böyle şüphelerden ötürü hayliden beri Bosna Sarayda da te’sîs edilmesi lâzım görülmüş “müslümân bankasının” vücûdu görülemiyor idi. Mahallî ulemânın bilir bilmez birçok münâzaralarında netîce çıkamayıp bizde olduğu gibi her mollâ başka bir fetvâ verip bir netîce bulunamadığı hâlde Bosna müslümanları dârül-hilâfeye mürâcaat ederek fetvâ sormuşlar.

Buradaki kariîn-i kirâmımızın çoğu birkaç sene mukkaddem Şete Divniçâ iktisât sandığı-nâmıyla bir müslümân bankasını tesîs etmek azm etmiş olan Foça ahâlî-yi İslâmiyyesinin istifâsı üzerine sâbık ulemâ meclisimiz tarafından ısdâr edilen ve “Behar” mecmûasının yedinci mücellidinde mûnderic olan fetvâyı der-hâtır etmekte olduklarını zannederiz. Bâlâda nakl eylediğimiz fetvâ-yı meşîhatpenâhî bu fetvânın icmâl ve hülâsasıdır beynlerindeki fark bu fetvânın pek müveccez ve gâmis ulemâ meclisimizin fetvâ-yı mezkûru ise mufassal berâhini vâziha ile müeyyed ve hükmü neye müstenid olan usûl-i fihriyyeyi mübbeyin olmasından ibârettir. Bununla berâber meclis-i ulemâmız makâm-ı meşîhâtın nüfûz ve itibârına hâiz olmadığından fetvâsı o kadar şâyân-ı itimâd görülmeyip bâis-i kıl u kâl olmuştu. Vilâyet-i evkâf u maârif-i İslâmiyyemizin meclis-i umûmiyyesi hâl-i inikâddadır. Ondan çok hizmetler beklenir. İntihâli uğrunda bunca seneler her türlü müşkilâtı iktihâm etmekte büyük büyük mezâhimi katlanmakta bunca fedâkârlıklar sarf etmekte bulunmuş olan milletimizin mahsûl-ı mesâîsi on senelik müddet-i medîdenin netîce-i mübârezesi olan otonomiyamızın maksâdını sâha-i husûle çıkarmak mezkûr meclis-i umûmîsi azâsından mâmûl ve muntazardır.

Husûsât-ı diniyye ve maârif-i İslâmiyyemize dâir ihtiyacâtımız çok pek çoktur. Ahâlîmiz câhildir, tamîm-i maârif lâzım. Milletimizin hemân cemî-i esnâf u tabakâtına fesâd-ı ahlâk sâridir, tezhîb ve ıslâhı çâresine bakmak vâcib, halkımız vâdî-yi dalâlet ve muhâme-i hayrette pûyândır. İyi mürşidleri yetiştirmek elzem, köylerde mekteplerimiz yoktur. Bilâd ve kasabatımızdakiler de muhtâc-ı ıslâh, binâları çürük, nemli ve hayvân ahırlarına benzer, medreselerimizin hâl-i esef-i iştimâli ve neyi müstelzem olduğu da malûmdur. Muallimîn ve müderrisîn ve eimme ve hutebâmızın maâşları milletimizin şânıyla mütenâsib olmayıp hissiyetini tenkîs edecek ve onları aç bırakacak derecede kalîlül-mikdâr olup tezyîd ve terfi-i lâbüddür.

Bazısını saydığımız ve hayât-ı ictimâiyemize müte'allik bu zarûriyât ve ihtiyâcât-ı mübrememizi tesviyye etmek otonomiyamızdan otonomiyamız erkânından meclis-i umûmîyesi azâsından beklenir. Fakat bunun husûle getirilmesi neye mütevâkıftır. Tabi'î paraya. Geçen kânûn-ı evvel Efrancinin yirminci gününden beri medâris ve mekâtib-i husûsiyemizin tedrîsâtının tensîkiyle mekâtib-i umûmiyyedeki akâid-i İslâmiyyenin keyfiyet ve kemiyet tedrîsisi hakkında mukarrerât-ı ittihâz ile meşgûl olan encümen-i ilmîye gözümüzü dikmiş bakıyoruz. Bu encümenin mukarrerât-ı mühimme getireceği şüphesizdir. Fakat mukarrerâtını hayr-ı husûle çıkarmak neye vârestedir, tabi'î yine paraya lakin muhtâç olduğumuz bu kadar para nerededir evkâf u maârifimiz hazînesinin şimdiki vâridât-ı mesârif-i âdiyesinden fazla değildir. Demek ki ihtiyâcât u mühimmât-ı mezkûremizi tesviyye edip onları husûle getirebilmek için evkâf u maârifimiz hazînesinin vâridâtını tezyîd etmek elzemdir. Vilâyetimizin her köşesinde bulunup mevkîleri itibârıyla pek değerli olan ve fakat hâl-i harâbîde, bulunduğundan hemân hiç bir türlü vâridâtı olmayan vakıf binaları ve pek kıymetdâr emlâk-ı halîyesi vardır. Bu harâbezârları tamîr ve tamîri mümkün olmayanı müceddeden inşâ ettirip ve ol emlâk-ı hâlîyede yeniden iyi binâlar yaptırılırsa vakıf vâridâtı tezyîd edilirdi. Bu tezyîd-i vâridât bankalara mürâcâat edip onlarla akd-i istikrâz etmek vâsıtasıyla olur. Başka türlü bâlâdaki makâsîd istihsâl olunmak üzere mezkûr istidânesinin lüzum ve menâfi inkâr olunamaz. Yalnız şer'at nokta-i nazarından cevâz ve âdem-i cevâzı hakkında bazı dimâğlarda tereddütler vuku buluyor. Cevâzı lehine söyleyen ve meclis-i kebîr-i evkâf u maârifimizin mâdde-i mezkûredeki me'mûl olan kararını isdâra medâr olacak üç şeyi vardır:

Birisi burada vücûdu herkesçe müsellemlenmiş olan ve mahzûrât-ı ibâha ettiği bilinen zarûret ikincisi yukarıda nakl ettiğimiz fetvâ-yı meşihatpenâhî üçüncüsü hâmil-i hilâfet-i muazzama-i İslâmiyye olan ve gerek Meclis-i Mebusânda ve gerek Meclis Ayânında ulemâ-yı kirâm-ı İslâmiyye oturan ve kâbînesi erkânı miyânında Şeyhülislâm Efendi Hazretleri bulunan devlet-i aliyye-i Osmâniyyenin bu gibi istikrâzları akd etmekte bulunmasıdır. Biz buna dâir kelâmımıza hâtîme çekmekle berâber meclis-i kebîr-i evkâf u maârifimiz azâ-yı kirâmının nazar-ı dikkatlerini celb eder ve bütün mahv olmazdan evvel ihtiyâcâtımızın temîni husûsuna bir çâre-i âcil bakmalarını istihâm eyleriz (Muallim, 1911, s. 4, 50).

Türkçe metinden sonra yine diğer sayılarındaki başlıklar bulunmaktadır. Din, kültür... Gazetede Arap harfleriyle Boşnakça ve Türkçe metinler yer alırken dördüncü sayısında Latin alfabesinin de kullanılmaya başlandığı görülür.

Şubat 1911 tarihindeki sayısında ise Vecâhidu fi sebilullâh başlığıyla aşağıdaki Türkçe metin bulunmaktadır:

9.2. Vecâhidu fi sebilullâh

Geçenlerde taşradaki kariîn-i kirâmımıza gönderdiğimiz beyânnâmede demiştik ki: Sırât-ı Müstakîmin neşrinden yegâne maksad müslümânların intibâhına müslümânlığın teâlîsine hizmettir. Onun için bu husûsta elden gelen fedâkârlığın dirîg olunmayacağı tabîdir. Ancak bu gâyeye usûl için aynı fikrin aynı maksadın hâdimi bulunan zevâtın el birliğiyle çalışması lâzım geliyor ki bu da cumhûr-ı kariînin teksîrine himmetten ibârettir. Bunun üzerine her taraftan öyle iltifatlara, teşvîklere mazhar olduk ki bu tûfân-ı teveccühe karşı teşekkürden âciz kaldık. Bir ay zarfında birçok abone geldi. Kendilerinden beşer abone kaydı ricâ olunan zevât telgraflarla yirmişer abone senedi talep ettiler. Anlaşıldı ki müslümânların intibâhına müslümânlığın teâlîsine her tarafta şiddetli iştiyâk var. Bu uğurda herkes elinden gelen fedâkârlığı ifâya bin cân ile müştâk. Şu hâlde yapılabilecek şeylere hemen teşebbüs etmek lâzım geldi: Bir taraftan maârif-i İslâmiyyenin terakkîsine uhûvvet-i İslâmiyyenin teyîdine hâdim bir heyet bir cemiyet teşkîli için lâzım gelen program hâzırlanıp Dâhiliyye Nezâretine derdest takdîm olduğu gibi diğer taraftan da risâlemizin hem heyet-i tahrîriyesinin hem münderecâtının tanzimine teşebbüs olundu. Bunu haber alan büyük bir müslüman da cenâh-ı âtîfetini risâletimizin üzerine gerdi. Çalışmak için bize pek azîm bir itminân verdi.

Fî sebilullâh müslümânlığa hizmet uğrunda garazsız, ivazsız çalışan fedâkâr muharrirlerimizden başka ulûm-ı şerîyye ve âlem-i İslâm hakkında vukûfî kalpleri olan diğer bazı büyük İslâm muharrirlerine de mürâcaât olundu. Müslümânlığın intibâh ve teâlîsi uğrunda hiçbir muâvenetden geri kalmayacaklarına dâir kendilerinden vaad alındı. Bunun üzerine isimleri bütün milletçe tanıtılmış olan atideki zevât-ı muhtermeden mürekkep bir heyet-i tahrîriye teşkiline inâyet-i Hakla muvaffakiyyet hâsıl oldu.

Üç buçuk seneden beri risâlemizin dine, vatana ilm ü marifete, âlem-i İslâm oldukça teârûfüne, intibâh ve tevhîdine âcizâne ettiği hizmetler cümlenin malûmudur. Kendisinin istikâmet ve ciddiyeti Cenâb-ı Hakkın lutf u ‘inâyeti sâyesinde az zamân zarfında bütün âlem-i İslâma intişâr etti. Sadâ-yı îkâzı bütün Rusya, Çin, Hindistân hatta Japonyalara kadar inikâs eyledi. İnşallâh hayâtı temîn olunan risâlemiz bundan sonra gerek bu bâbda hâsıl olan meleke gerek muâvenet-i tahrîriyyede bulunmağı katî olarak vaad eden zevât-ı muhteremenin himmetleriyle dahâ mütenevvi dahâ mütekâmil ve daha ziyâde hâdim-i intibâh bir tarzda intişâr edecektir.

Bu vaadimize karîlerimiz emîn olabilirler. Zîrâ risâlemizin şimdiye kadar çıkan cüzlerini takîp etmiş olan erbâb-ı insâf risâlemizin nasıl doğru, nasıl mutedil, nasıl açık bir meslek tuttuğunu sonra şuûnun, edvârın inkılâbına, efkârın, hâdisâtın tahavvülât-ı bî-hesâbına rağmen o mesleğe nasıl merbût kaldığını elbette takdîr buyurmuşlardır. Şu hakîkati bütün müslümânların bilmesi lâzımdır ki risâlemizin hiçbir fırkanın, âmâline, hiçbir cemiyetin efkârına hizmetkâr değildir. O yalnız bir müslümân hükûmetinden başka bir şey olmayan hükûmet-i Osmâniyenin menâfi-i meşruasını müdâfaa eder. Makâm-ı bülend-i hilâfete dünyâlar durdukça dinen merbût kalmaları pek tabîi bulunan üç yüz bu kadar milyon müslümânı birbirinden haberdâr etmeye, hepsine birden meâlî-yi mübeccele-i dîni dilinin döndüğü kadar anlatmaya bir zamânlar medeniyette, ticârette, maarifette, zanâatte, azamet ü şevkette muktedâ-yı cihân iken sonraları ahkâm-ı gâmıza-i şerîati büsbütün makûs anlamak yüzünden zarûrete, cehâlete, zillete, meskenete düşen bu kitle-i nâimeyi uyandırıp sâir milletler gibi onu da bu hayâta, nurânur maarifete teşrîk eylemeye çalışır.

Mamâfih beyânnâmemizde söylediğimiz vechile şurasını tekrâr muhterem karîlerimiz kadirşînâs nazarlarına arz edelim ki bu saik semeredâr olabilmesi için her gün her zamân erbâb-ı mütâlaanın iltifâtı, teşvîki lâzımdır. Biz şimdiye kadar îfâ edebildiğimiz hizmetleri hiçbir zamân kâfi göremediğimiz âlem-i İslâma dahâ çok yararlılıklar göstermek iştiyâkına asla karşı duramadığımız için müslümân kardaşlarımızdan da bundan çok rağbet beklemekte kendimizi haklı buluyoruz. Cihân-ı tevhidin her tarafında muhâbirler peydâ etmek şuûn-ı İslâmî günü gününe takîb eylemek matbûât-ı garbiyyeden havâdis nakli kadar külfetsiz, masrafsız olması gerektir.

Vâkıâ hizmetimizin doğruya hem hükûmetimize, hem de şeriatimize râci olduğunu bildiğimiz için biz vüsumuzun yettiği hatta yetemeyeceği kadar fedâkârlıkta bulunacağız. Lâkin bu mücâhedede ebediyyen devâmımız her hâlde ihvân-ı dinimizin risâlemize gösterdikleri rağbeti bir kat dahâ arttırmalarına, yekdiğerlerini teşvîk ile dâ'ire-i intişârını genişletmelerine vâbestedir. Milel-i ecnebiyyenin bu kadar mücâhedeleri gayretleri önünde biz müslümânlar da tevhid-i mesâî ederek hilâfet-i muazzama-i İslâmiyyenin dîn-i celîl-i Muhammedinin şân ve şevketini ilâna hâdim her müesseseyi yaşatmak ve ilerletmek bütün müslümânlar için taht-ı vücûbdadır. Mâdem ki bu risâle, bu müslümân cerîdesi her türlü arâz-ı şahsiyeden berî olarak sırf müslümânların intibâhı, İslâmiyetin teâlisi emel-i Hüdâ pesendânesini gâye-i maksad bilerek intişâr ediyor. O halde bütün müslümân kardeşlerimiz de bunu kendi gazetesi kendi

emel-i muazzezlerinin mümesili kendi mahsule-i hayâtı addederek dâire-i intişârının tevsiine cândan çalışmaları lâzım gelir.

Biz maksad ve mesleğimizi îzâh yolunda bu kadarla iktifâ eder ve bu bâbda tevfiâtı Cenâb-ı Haktan bekleriz (Muallim, 1911, s. 5, 80).

Muallim'in ikinci yılındaki sayısında, geniş bir kitleye yayıldıkları, amaçlarını gerçekleştirdikleri belirtilir.

Yazı kurulu ikinci sayıdan itibaren okurlarına, 'olabildiğince eğitici kısa hikâyeler ve fıkralardan oluşacak' 'Eğlence' adlı yeni bir bölüme yer vereceğinden bahsetmektedir (Muallim, III/1912, s. 2, 28). Aynı sayıda 'Başına Gelenden Başkasını Sorumlu Tutma' ya da 'Dindar Bir Adamın Hikâyesi' isimli Arapça bir hikâyenin tercümesi yer almıştır. Üçüncü sayıda, dört kısa öykü yayınlanmıştır: Eamiş, Efendiler ve Soytarılar, Ne Edersen Kendine ve İlalakni Ramo. Derginin dördüncü sayısında üç öykü yayınlanmıştır: Hazim Muftiç'in 'Öğreniyorum', 'Kâbe'deki Mekke' ve yazarı Sadık olan 'Tufeyl'. Arapçadan tercüme edilmiş birkaç kısa hikâye de yayınlanmıştır; 'Yargılamayı Bilirdi', 'Kendini Aklamaya Çalışırken Daha da Rezil Olmuş', 'Düşmanına Mutlu', 'Perişan Yahudi' ve 'Tepeden Yuvarlanmış' (Hasanović, 2010, s. 100).

Muallim gazetesinin tüm sayılarının ortak özelliği dini eğitimin öneminden, Avrupa'daki akımların takip edilmesi gerektiğinden, eğitimdeki aksaklıklardan, eğitim programlarından bahsedildiği görülür. Muallim gazetesindeki fikirler Gülşen-i Saray gazetesindeki fikirlerle de örtüşmektedir. Gülşen-i Saray gazetesinin kurucusu ve Türkçe sayfalarından sorumlu yazarı Mehmed Şakir Kurtçehayîç "için yeni olan bu zaman, sadece durmadan savunduğu Osmanlı idaresi için faydalı reformların zamanı değil, nereden geldiğinin önemi olmadan her çeşit ilmi, bütün kalbiyle benimsediği bir zamandır. Bu nedenledir ki, birilerinin kendisine engel ve düşman olacağına bilincinde olmasına rağmen başta ilim, teknik ve kültür alanında Batı'nın başarılı modellerini görmekte, yazmakta ve geniş kitlelere ulaşmasını arzu etmekteydi" (Seyhan, 2011, s. 107). Muallim gazetesinde de sık sık batının takip edilmesi gerektiği fikri ağırlık kazanır. Avusturya-Macaristan Dönemi'yle birlikte uzun yıllardır alışılmış dünyadan çok farklı bir düzene geçiş yapan Boşnakların bir arayış içerisinde oldukları özellikle basın kullanılarak millî bilincin geliştirilmeye çalışıldığı görülür.

Sonuç

Avusturya-Macaristan işgalinden sonra Bosna-Hersek uleması matbaayı toplumda millî bilinç oluşturmak için kullanmıştır. Bu dönemde basılan gazeteler mektep görevi görmüşlerdir. Misbah, Tarik gazetelerinde olduğu gibi Muallim gazetesinde de ortak konular işlenmiştir. Bu konuların başında dini eğitim, Boşnakların ana dilde eğitim görmeleri ve ilerlemenin sağlanabilmesi için izlenecek yollardır. Özellikle dinî eğitim konuları o döneme kadar sadece camiilerde, medreselerde veriliyordu. Ancak bu gazetelerden sonra kamuoyuna açık yayınlar yoluyla da dinî eğitim verilebileceği, dinî konuların tartışılabileceği gösterilmiştir.

Bu gazeteler önemli görevler üstlenmişlerdir. Dönemin önemli olaylarını anlatarak halkı haberdar etme görevi yürütmelerinin yanında halkın eğitiminde de etkili olmuşlardır. Dikkate değer bir diğer nokta da muhafazakâr kesimin matbaayı kabullenmesi hatta amaçları için en önemli bir araç olarak görmeleridir. Muallim gazetesinde dini eğitim, Boşnakça dilinde eğitim, dönemin sosyal problemleri, Boşnak Müslümanlarının Batı karşısındaki tutumları ele alınır ve kamuoyu oluşturulmaya çalışılır. Özellikle kadınların eğitimi de vurgulanan bir diğer husustur. Gazetede Türkiye'ye olan göç, hicret, hicretin nedenleri gibi konular anlatılır. Edebî metinlere de yer verilmiştir. Gazetede Boşnakça ve Türkçe metinler bulunması döneminde halen Türkçenin önemini koruduğunu göstermektedir. Ancak gazetede başta Arap harfleri kullanılırken daha sonra Latin harflerinin de kullanıldığı görülür. Bu da kültürel ve siyasi değişimin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Daşcıoğlu, Y. (2006). Boşnak şair Musa Kazım Çatiç'in gözünden Türk edebiyatı. *İlmi Araştırmalar*, 22, 65-81.
- Dizdarević, M. (2010). Muallim nastanak i razvitak lista. *Novi Muallim*, Zima, br. 44 Sarajevo.
- Furat, A. Z. (2013). *Gayrimüslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi*. İstanbul: İdil Yayıncılık.
- Hasanović, A. (2010). Vjersko prosvjetni sadržaji Alhamijado periodike u Bosni i Hercegovini. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Saraybosna: Univerzitet u Sarajevu Fakultet Političkih Nauka.
- Kaya, F. (1997). *Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Muallim. (1911). Sarajevo: İslam Matbaası.

Mualim. (I/1911). Sarajevo: İslam Matbaası.

Muallim. (I/1910). Sarajevo: İslam Matbaası.

Muallim. (III/1912). Sarajevo: İslam Matbaası.

Muallim. (III/1913). Sarajevo: İslam Matbaası.

Sancaktar, C. (2011). Balkanlarda Osmanlı hâkimiyeti ve siyasal mirası. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 27-47.

Seyhan, S. (2012). Osmanlı döneminde Bosna-Hersek'te çıkan ilk özel Türkçe gazete Gülşen-i Saray. *Selçuk İletişim*, 7(3), 110-116.

Tarik. (I/1908). Sarajevo: Uredništvo Tarika .